

Инес Црвенковска
(Скопје, Република Македонија)

ЖЕНАТА ВО СЕМЕЈНИОТ И ЈАВНИОТ ЖИВОТ -ПО ПРИМЕРОТ НА СЕЛОТО МЕЛНИЦА-

Апстракт: Селото Мелница се наоѓа во областа Азот, Велешко, Централна Македонија. Како ендогамна заедница сама по себе е интересен пример преку кој може да се согледаат повеќе аспекти на социјалната, економската и обредната структура, особено во современата состојба и статус на жената во јавниот и семејниот живот во состав на селското живеење.

Клучни зборови: жена, семејство, јавен живот, Македонија, исламизирани Македонци.

Во Мелница живеат исламизирани Македонци, односно исламизирани Мијаци коишто кон крајот на 18 и почетокот на 19 век¹ од малореканските села во Западна Македонија ги населуваат четирите мијачки оази во околината на градот Велес, во центарот на големата брсјачка заедница. По доселувањето, опкружени со брсјачки села, за нив сосема туѓи, се изолираат, а со тоа и се конзервираат и развиваат по свој сопствен пат, како синкретичен склоп на силна предисламска народна традиција и на исламско обичајно право. Тоа го потврдува и теренот, т.е. податоците добиени од информаторите со сè уште свежи сеќавања за постарите генерации, кои славеле и некои празници од православниот народен календар, како: Спасовден, Дуовден, Петковден итн.

Две од овие села (Ореше и Папрадиште) се населени со Мијаци-христијани (православни), а две села (Горно Врановци и Мелница) со исламизирани Мијаци коишто го примиле исламот во втората половина на XVI век. Областа Река ја исламизирал пашата на Призренскиот санџак Синан-паша.²

Од селото Горно Врановци, во периодот на 50-60^{-тите} години на овој век, како и повеќето села со исламизирани Македонци, исламизираните Мијаци мигрираат во Турција, а на нивно место селото го населуваат Албанци од Косово и од селата Горно и Долно Јаболчишта. Селото Мелница е единствено село со исламизирани Македонци-Мијаци коишто живее компактно до ден денес. Мелница е печалбарско село, во кое голем дел од населението е на работа надвор од Македонија. Меѓутоа, секоја година, за време на летните месеци, се враќаат во своето село, особено младите момчиња и девојки заради:

- 1. Одржување контакт со својата матична заедница** (непрекината врска со родното место на своите предци, посета на своите роднини и пријатели кои живеат во селото, обнова на родната куќа во селото, посета на гробиштата каде што се закопани предците, заради обновување и продолжување на врската со истите), **инаку, во спротивно, би доживеале**

¹ Здравев Ѓорѓи, Текстилно народно творештво и народната носија во Титоввелешко, Македонски фолклор, година XXI, Скопје, 1988, број 42, стр. 271; Д-р. Тома Смиљаниќ, Мијаци, Горна Река и Мавровско Поље, Српски етнографски зборник, књ. триесет пета, насеља и порекло становништва, књ. 20, СКА, Београд, 1925, 41; Георги Траичев, Книга за Миаците, (историско-географски очерк), София, 1941, 248-256.

² Петреска Весна, Пролетните обичаи, обреди и верувања кај Мијаците, Скопје, 1988, стр.20; Александар Матковски, Исламизацијата како метод на пацификација на Дебарскиот крај, Македонци Муслимани, Скопје, 1987, 37-59.

криза во личниот идентитет, бидејќи онаму каде што живеат, а тоа е надвор од својата матична заедница, владеат некои други принципи, односно, владее редот на оние другите, ред кој, во голема мера е непознат за нив.

2. Контакт меѓу младите:

- **контакт на младите иселени од селото со младите кои живеат во селото, и**
- **контакт меѓу младите иселени од селото** (бидејќи живеат на разни страни од светот и на тој начин успеваат да се видат и да воспостават поблизок контакт); **на тој начин тие ги задоволуваат принципите на ендегамната заедница**, односно,

3. Склучување на брак меѓу младите, институција со која се обезбедува продолжување на родот и егзистирање на заедницата како затворена институција. Интересен е примерот на невестата на чија *свабда* присуствувавме, која се вратила од Франција, каде таа дотогаш живеела, за да се омажи за момче од селото.

Во текот на теренските истражувања (во летото 1999 година), набљудувани се одредени сегменти на народното живеење, и во тој контекст, особено впечатливо стана прашањето за културата на жената во општествено-религискиот живот, како и улогата на жената во семејниот живот.

Улогата на жената во јавниот општествено-религиски живот би ја разгледале на неколку нивоа, главно преку примери, и тоа:

Прво, на ниво на учество на жената во функционирањето на јавниот општествен живот на селото и нејзиното место во донесувањето на некои одлуки значајни за селото. Животот на мелничанки се сведува само на активностите во кругот на семејството, куќата и дворот. На сред село жени многу ретко се среќаваат. Јавно, по улиците на Мелница, се движат во групи, а жените се под *џерлик*, криејќи си го сопствениот идентитет. Современата народна *женска носија за во јавносii* на мелничанки - терлик, според информациите добиени од терен, е остаток од комплетната 'фереца'. По забраната за носење на ферецата, според нив, жените како долг кон својата религија, долгата црна платнена наметка со ракави почнале да ја користат, и сè уште ја користат, како покривка - носија за глава, кој паѓа и го покрива целото тело. Под него мелничанки, главата, а особено долниот дел од лицето го обвиваат со шамија во жолта боја. Терликот го носат сите мажени жени и младите девојки мелничанки кога се движат низ селото. Тоа не е случај со оние мелничанки што живеат во странство. Тие, во местата каде што живеат, не носат терлик, а го носат единствено постарите жени, но само кога се во селото. Помладите девојки, пак, кога ќе дојдат во селото не облекуваат терлик, дури некои од нив се згрозуваат од помислата да го облечат. Скоро идентичен пример, интересен за коментар, е тој дека мелничанки кога одат во градот Велес, на себе не носат терлик. Околу ова прашање би дала неколку коментари, зошто е тоа така:

- **бидејќи се надвор од матичната заедница кадешто притисокот на народната традиција е послаб;**
- **бидејќи сакаат да се идентификуваат со надворешниот, за нив модерен градски свет;**
- **бидејќи сметаат дека со тоа ќе бидат воочливи за другите, а со тоа, можеби, ќе го нарушат редот на заедницата на другите.**

За разлика од мелничанките кои живеат во селото, мелничанките-млади девојки кои живеат во странство низ селото се движат слободно, модерно облечени и не носат терлик.

Од примерите можеме да согледаме дека постојат две групи на мелничанки:

- мелничанки кои живеат во селото (во матичната заедница) и врз нив сè уште силно влијаат принципите на народната традиција, и
- мелничанки кои живеат во странство и врз нив не влијаат со толкава сила принципите на народната традиција, туку тамошната посилна модернизација, така што народната традиција подеднакво не ги третира едните и другите. Меѓутоа, ова се само претпоставки кои треба поопсежно и подетално да се истражат.

Иако свадбата и погребот спаѓаат во групата на семејни обреди, сепак, според голем број сегменти, тие се обреди и од јавен карактер. Според тоа, нив можеме да ги поделиме на:

- 1. Дејствија во обредот од "затворен" карактер,** во кој жената е апсолутно доминантна - жената е носител на тие дејствија (на свадба, жените мелничанки учествуваат само во кругот на куќата, во дворот. Жените на свадбата седат околу невестата и преземаат одредени обредни дејствија со кои невестата успешно се спроведува во новиот дом. Жената, всушност, е главен регулирачки фактор за да биде успешен и признат новооформениот брак на сите нивоа во селската заедница. Надвор од куќата, жената како учесник на свадбата дури како и да не постои; на погреб мртвецот го испраќа поворка составена само од мажи. Дури и обредниот ручек по погребот се дава во различни куќи за мажите и за жените.
- 2. Дејствија во обредот од "јавен" карактер,** во кои жените воопшто како и да не учествуваат, а носители на овие дејствија се мажите (одење на мажите "на кумови" од домот на момчето во домот на девојката; земање на невестата од нејзиниот дом итн.) Ова се дејствија кои се одвиваат надвор од домот, надвор од куќата, а со самото тоа жените од овие дејствија се исклучени како учесници. Но, исклучок прават младите мелничанки кои живеат во странство, бидејќи тие учествуваат во чинот на земањето на невестата, што уште еднаш го потврдува фактот дека народната традиција не ги третира подеднакво сите припадници на селската заедница.

На теренските истражувања извршени во летото 1999 година, во областа позната како Азот, Велешко, добивме одлични податоци, но сепак тие беа премалку за да се истражи едно комплексно прашање какво што е прашањето за културата на жената. Ова е само обид да се зачне едно вакво прашање и тоа е само темел врз кој, се надеваме, понатаму ќе израсне успешна дипломска работа.